

Žaža, Stanislav

[Kačala, Ján. Profily slovenských jazykovedcov 20. storočia]

Linguistica Brunensia. 2012, vol. 60, iss. 1-2, pp. 344-347

ISBN 978-80-210-5883-5

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118271>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

der deutsch-tschechischen ‚Symbiose‘ nach Franz Spina, s. 261–280). Helmut Wilhelm Schaller srovnává dva pražskoněmecké slavisty a spolupracovníky, Franze Spinu a Gerharda Gesemanna (*Franz Spina und Gerhard Gesemann*, s. 281–296). Konečně Ota Konrád pojednává o koncepci sudetoněmecké literatury u Herberta Cysarze jako protipólu aktivisty Spiny (*Herbert Cysarz: Von der barocken zur sudetendeutschen Literatur*, s. 297–313). Svazek pak ještě doplňuje německý překlad nekrologu Franze Spiny od Romana Jakobsona (*Fr. Spina als Wissenschaftler*, s. 315–316; původně vyšel česky v Lidových novinách 20. 9. 1938, s. 7) a také pěkná obrazová příloha.

Zajímavých myšlenek a námětů se ve většině textů najde hojně. Například platí, že jako přednostní nástroj hodnocení staročeské literatury lze sotva použít míru německého vlivu, protože originalita nebyla ve středověké literatuře první hodnotou (s. 50–51). Podobně se najde naopak i ne jeden bod otevírající možnou polemiku. Například myslíme, že Spinův názor, že existuje větší blízkost mezi Němci a západními Slovy než mezi západními a východními Slovy není „samozřejmě anachronismus“ (s. 21), nýbrž – vzdor silné orientalizaci za vlády komunistů dodnes – mnohem spíše prostý fakt. Obecně by bylo možno poukázat na principiální utopičnost také Spinou reprezentované snahy o víceetnické soužití v rámci moderního centralizovaného státu, jakkoli snad snahy morálně ocenitelné. Každopádně svazek o Franzi Spinovi doporučujeme k pozornosti; okruh těch, koho by jeho texty mohly zaujmout, je velmi široký.

Bohumil Vykypěl

Ján Kačala: Profily slovenských jazykovedcov 20. storočia. Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Trnava 2011. 201 s. ISBN 978-80-8105-227-9.

Nová pozoruhodná publikace předního slovenského lingvisty Jána Kačaly navazuje na jeho předcházející práce s podobnou tematikou z r. 1998 a 2006. Přihlíží především k potřebám studentů, kterým poskytuje souhrnné a přehledné informace o vybraných osobnostech slovenské jazykovědy, jejichž práce o slovenštině spadají do nejnovější doby. Podrobných a cenných údajů o činnosti slovenských kolegů se touto knihou dostává i českým lingvistům a studentům bohemistiky, kteří přes blízké příbuzenství sledovaných jazyků – slovenštiny a češtiny – nejsou dosud v tak rozsáhlé míře o výzkumných záměrech a výsledcích jednotlivých slovenských odborníků informováni. Mohou tím získat cenné poznatky i o stavu užívání, o kultuře a dějinách slovenštiny.

Otázky spisovného jazyka, jeho poměru k dialektům, jeho normy a její kodifikace, jazykové kultury představují v dějinách spisovné slovenštiny významné podněty pro slovenské jazykovědce. Prohloubené poznání slovenštiny a jejich pěstovatelů v 20. století je žádoucí a poučné také pro českého zájemce, a to zvláště proto, že se oba naše jazyky během 20. století vyvíjely ve společensko-politické situaci zčásti více či méně společné, zčásti odlišné a byly po jistou dobu v té či oné míře vystaveny i přímým zásahům ze strany vládnoucích politických institucí. To vše se nutně odrazilo různým způsobem jak na samotném jazyce, tak i na postojích jednotlivých jazykovedců.

Pro současného českého recenzenta je ovšem nesnadné všechny tyto skutečnosti, autorem knihy probírané do značné šíře i hloubky, zachytit v rozsahem omezené recenzi, aniž se při tom dopustí jednostrannosti nebo zkreslení důležitých faktů. Svou hlavní pozornost zde proto omezuje na ty jazykovědce, kteří zaměřují svá studia převážně nebo ve velké míře na obory našeho zájmu, tj. na gramatiku, především na syntax.

Autor publikace zahajuje přehled badatelů významnou osobností zakladatele jazykovědné slovakistiky – Samuelem Cambelem (1856 – 1909). Další sledované jazykovědce vymezuje do dvou skupin: k zakladatelské generaci počítá osoby narozené v prvním a druhém desetiletí 20. století. Jsou to především: Ján Stanislav (1904 – 1977), Henrich Bartek (1907 – 1986), Ľudovít Novák (1908 – 1992), Jozef Štolc (1908 – 1981), Eugen Jóna (1909 – 2004), Eugen Pauliny (1912 – 1983), Štefan Peciar (1912), Jozef Ružička (1916 – 1989) a někteří další. K mladším, už mnohem početnějším

odchovancům uvedených zakladatelů se podle autora řadí Gejza Horák (1919 – 2003), Ján Horecký (1920 – 2006), František Miko (1920 – 2010), Vincent Blanár (1920), Jozef Místriak (1921 – 2000), Ján Oravec (1922 – 1986), Anton Habovštiak (1924 – 2004), Ladislav Dvonč (1926 – 2003).

Většina první generace slovenských jazykovědců začínala svou vědeckou dráhu tématy historickými – historickou či popisnou dialektologií nebo dějinami slovenštiny či dějinami slavistiky. V tehdy doznívající epoše mladogramatismu však začíná určovat tón evropské jazykovědy vliv strukturalistických center – ženevská škola, kodaňská škola. Nové myšlenky se uplatňovaly mimo jiné i v pražském prostředí, kde kromě domácích lingvistů (B. Mathesius, B. Havránek) působili v tomto směru či studovali i významní badatelé odjinud (ze slovenských např. Štefan Peciar, Henrik Bartek, Eugen Jóna; Ľudovít Novák byl i řádným členem Pražského lingvistického kroužku). Z vědeckovýzkumných kontaktů mezi osobnostmi pražské Karlovy a bratislavské Komenského univerzity vzešli později i další významní jazykovědci, původně orientovaní na diachronii, kteří přijali do svého zorného pole i problematiku synchronickou. U některých lze pozorovat vyrovnaný zájem o diachronické i o synchronické výzkumy. To platí výrazně o Ľudovítu Novákovi, Jozefu Štolcovi, Eugenu Jónovi nebo o Eugenovi Paulinym. Jozef Ružička po začátečním období germanistickým definitivně přechází na synchronickou slovakistickou problematiku a až v pozdějších letech přibírá do svého zájmu znovu bádání o dějinách spisovné slovenštiny. – Druhá, mladší a početnější generace jazykovědců rozvíjí svou činnost hlavně v Bratislavě, která se v údobí po roce 1918 v nové politické situaci stává po Turčianském Svätém Martině základním centrem slovenské vědy a kultury. Na filozofické fakultě Komenského univerzity působí tehdy i někteří čeští odborníci, např. Miloš Weingart, Vladimír Šmilauer, Václav Vážný a jiní).

Za jednu z nejméně výraznějších osobností slovenské jazykovědy ve 20. století považuje autor oprávněně Eugena P a u l i n y h o. Původnost a hloubka jazykovědného myšlení tohoto badatele se projevila už v jeho první knižní práci *Štruktúra slovenského slovesa* z roku 1943, v níž předložil svou teorii intence slovesného děje. Stal se tak zakladatelem tradice ve výzkumu syntaktické sémantiky opírající se o sémantiku lexikálních jednotek, především slovesa jakožto centrálního člena syntaktické konstrukce. Na tuto teorii navazují kromě lingvistů slovenských (sr. zde u Jána Oravce) i autoři jiní – z českých např. J. Panevová, F. Daneš, Z. Hlavsa, a to i badatelé zaměřeni jiného než bohemistického, např. obecně jazykovědného nebo širě slavistického, sr. O. Leška *Jazyk v strukturním pojetí* (Praha 2003), R. Mrázek (sr. posthumně vydaný 1. díl knihy *Сравнительный синтаксис славянских литературных языков* s názvem *Исходные структуры простого предложения* (Brno 1990). Paulinyho originální koncepcí jazykového systému nalezá příznivý ohlas v pracích dalších lingvistů (sr. např. Kačalův *Syntaktický systém jazyka* z r. 1998) a uplatnila se i v syntetické *Slovenské gramatice* (1981).

V této souvislosti uvedme jméno druhého významného slovenského lingvisty, a to Jozefa R u - ž i č k y . O vědeckém zájmu Ružičkově lze říci, že byl univerzální. Jeho publikační činnost zasahuje do různých odvětví jazykovědy. Snad nejméně výstižnější charakteristikou je však to, že je zakladatelem poválečné slovenské *syntaktické školy*. Na rozdíl od Eugena Paulinyho, sledujícího sepětí syntaxe se slovní zásobou, vyzdvihuje Ružička souvislost syntaxe s morfologií. Patří mezi důsledné zastávce bilaterálnosti jazykových jednotek, kterou viděl nejen v jednotkách lexikálních, ale i v jednotkách gramatických jak v morfologii, tak i v syntaxi. Tato jeho koncepcí bilaterálnosti s důrazem na morfologickou sémantiku je promyšleně realizována v *Morfologii slovenského jazyka* (1966). Pozornosti zaslouží i tamtéž uvedené Ružičkovo pojetí slovních druhů, které je mj. důsledně uplatněno i v *Krátkém slovníku slovenského jazyka* (2003).

Pozornost si zaslouží vedle řady ostatních teoretických statí obou výše jmenovaných badatelů také jejich účast spolu s dalším významným lingvistou – dialektologem Jozefem Štolcem na tvorbě kolektivní *Slovenské gramatiky* (1968) i na přípravě *Pravidel slovenského pravopisu* z roku 1953.

Ružička i Pauliny patří také k nejčteněji citovaným slovenským jazykovědcům v třísvazkové *Mluvnici češtiny* (Praha 1985 – 1987). K vzájemnému vztahu obou badatelů je nutno říci, že při

zastupování slovenské jazykovědy na vnitrostátních i mezinárodních fórech vystupovali oba vždy společně ve prospěch dalšího rozvoje jazykovědy, při jiných příležitostech se však nezhůdky v míněných rozcházeli.

K nejvýznamnějším osobnostem slovenské jazykovědy druhé poloviny 20. století patří podle autora Ján H o r e c k ý . Zasloužil se hlavně o rozvoj jazykovědné metodologie a obecné jazykovědy, slovistiky a klasické filologie (je spoluautorem *Latinské gramatiky* z r.1960), mnohaletým působením organizačním a pedagogickým na vysokých školách pak přispěl k výchově několika generací učitelů a kulturních pracovníků. Jako spoluautor, konzultant, člen redakční rady nebo posuzovatel se podílel na vydání *Slovníka slovenského jazyka* (1959–1968), *Krátkého slovníka slovenského jazyka* (1987, 2003⁴) a *Velkého rusko-slovenského slovníka* (1960–1970). Výraznou oblast jeho zájmu představuje jazyková kultura, která je obsahem jeho knižní práce *Kultivovanie slovenčiny* z roku 2001.

Svým způsobem ojedinělé postavení zaujímá mezi osobnostmi druhé generace jazykovědců František M i k o, a to tím, že ve svém díle zasáhl do dvou příbuzných, ale zároveň odlišných disciplín, a to do jazykovědy a literární vědy. Jeho monografie *Rod, číslo a pád podstatných mien* (1962) zaujala na české straně Miloše Dokulila, který ji v recenzi z r. 1964 vyzdvihl v polemice proti názoru o nadbytečnosti morfologie v členění jazyka (V. Skaličky). V knize *Tvorba a recepcia. Estetická komunikácia a metakomunikácia* (1978), sepsané se spolupracovníkem Antonem Popovičem, představuje Miko svůj systém výrazových kategorií jako „program pre generovanie textu a jeho štýlu“.

Tematicky i metodologicky velmi široký je vědecký záběr Jozefa M i s t r í k a : v oblasti současné spisovné slovenštiny se věnoval zejména lexikologii, morfologii a syntaxi. Patří mu mj. zásluha o všestranný průzkum *částic* jako svého času „nového“ slovního druhu. Své koncepcí uplatnil v kolektivní *Morfologii slovenského jazyka* (1966) a ve své monografii *Slovosled a vetosled v slovenčine* (1966), v níž je zvláště sémantický princip, projevující se aktuálním členěním výpovědi.

Spolu s F. Mikem (viz tam) je Mistrík tvůrcem moderní koncepce slovenské stylistiky. Završením řady prací s touto tematikou je jeho univerzální *Štylistika* (1985). V oblasti tvorby slovníků má zásluhu o uplatnění matematických a statistických metod. jde především o díla *Frekvencia slov v slovenčine* (1969) a *Frekvencia tvarov a konštrukcií v slovenčine* (1985). Sestavil také *Retrográdný slovník slovenčiny* (1974) o rozsahu 140 000 slov.

Bohatá je rovněž jeho popularizační činnost, uskutečňovaná příspěvky do tisku, praktickými příručkami pro domácí i cizí uživatele, např. *Moderná slovenčina* (1984), pro zahraniční studenty, např. ruská *Slovackij jazyk* (1985, zároveň v anglické, německé a francouzské mutaci) a další, dále spoluprací s rozhlasem a televizí, podílem na tvorbě středoškolských učebnic a učebních pomůcek.

Rozsáhlé je vědecké dílo Jána O r a v c e . Některé jevy gramatického systému slovenštiny zkoumal i v porovnávacím slavistickém aspektu. Problematiku slovesné vazby probírá podrobně v monografii *Väzba sloviés v slovenčine* (1967). Oravcův přínos k Paulinyho teorii intence slovesného děje spočívá v tom, že rozvinul její sémantickou složku. Závažnou výzkumnou oblast Oravcovu představují témata zájmen a předložek, která zpracoval v *Morfologii slovenského jazyka* (1966). Jeho učební texty se staly také základem knižních prací *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax* (1982) a *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia* (1984), jejichž je hlavním autorem.

Syntézou studia morfologie substantiv u Ladislava D v o n ě je rozsáhlá kapitola o jejich deklinaci v kolektivní akademické *Morfologii slovenského jazyka* (1966). Výsledky svého dlouhodobého sledování dynamických procesů v tvaroslovné soustavě slovenštiny shrnul v monografii *Dynamika slovenskej morfológie* (1984).

Do *Morfológie slovenského jazyka* přispěl podstatně koncepční účastí i zpracováním kategorie adjektiv a číslovek rovněž Gejza H o r á k . Je také autorem monografie *Slovesné kategórie osoby, času a spôsobu a ich využitie* (1993). Jeho celoživotní zájem patřil zejména slovenským dialektům a jejich vztahu ke spisovné slovenštině.

Z recenzované publikace Kačalovy je dobře patrné, že rozsah a hloubka témat zpracovávaných uvedenými badateli včetně těch, které jsme zde podrobněji uvést nemohli, jsou spolehlivou zárukou dalšího příznivého rozvoje slovenské jazykovědy v dílech jejich pokračovatelů.

Stanislav Žaža

Отечественные лексикографы. XVIII–XX вв. Изд. 2-е, исправл. и допол. Под ред. Г. А. Богатовой. Москва: Русская панорама 2011. 640 с.

V roce 2011 vydalo moskevské nakladatelství Russkaja panorama publikaci, která přináší jedinečné bibliografické materiály o životě a práci významných ruských lexikografů 18.–20. století. Jde o druhé přepracované a doplněné vydání knihy, o něž se zasloužil kolektiv autorů pod vedením odpovědné redaktorky Dr. G. A. Bogatovové. Oproti 1. vydání z r. 2000, v němž byly shromážděny materiály o 22 lexikografech (E. R. Daškovová, A. S. Šiškov, A. Ch. Vostokov, V. I. Dal, I. I. Srezněvskij, A. K. Grot, I. N. Berezin, A. A. Šachmatov, D. N. Ušakov, M. Fasmer, V. V. Vinogradov, P. J. Černych, A. P. Jevgeņjevová, S. I. Ožegov, A. M. Babkin, F. P. Filin, J. S. Sorokin, N. I. Tolstoj, V. I. Abaev, N. J. Švedovová, N. M. Šanskij, O. N. Trubačev), byl obsah knihy rozšířen o dalších 10 jmen významných ruských lexikografů současnosti (L. L. Kutinová, A. N. Tichonov, F. P. Sorokoletov, G. A. Bogatovová, P. N. Denisov, L. I. Skvorcov, J. N. Karaulov, V. V. Lopatin, G. N. Skljarevskaja a V. V. Morkovkin).

Knihy je uvedena krátkou předmluvou G. A. Bogatovové, po níž následuje úvaha akademika O. N. Trubačeva nad vývojem ruského slovníkářství.

Strany 25–638 se zabývají osobnostmi ruské lexikografie. Každé z nich je věnována samostatná kapitola, jejíž obsah je tvořen strukturovaným životopisem a podrobnější popisem jejich života a práce s kritikou revizí jejich přínosu k rozvoji národní lexikografie a samozřejmě přehledem základních prací. Součástí kapitol jsou také archivní materiály, které jsou buď těžce dostupné, anebo jsou zde publikovány vůbec poprvé. Jde o nejcennější (podle tvůrců knihy) fragmenty publikovaných či nepublikovaných prací vědců a také texty jiných autorů o těchto vědcích. Každou kapitolu uzavírá seznam pramenů a citované literatury.

Publikace je určena jazykovědcům, učitelům, studentům a doktorandům filologických oborů, je též vhodná pro přípravu specialistů oboru lexikografie.

Petra Přadková

Stickel, Gerhard (ed.): National, Regional and Minority Languages in Europe. Contributions to the Annual Conference 2009 of EFNIL in Dublin. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang 2011. ISBN 978-3-631-60365-9.

V roce 2003 vznikla organizace s názvem European Federation of National Institutions for Language, zkráceně EFNIL (více o ní viz www.efnil.org). Jejím posláním je vytvořit platformu k výměně informací mezi institucemi pečujícími o jazyk a zabývajícími se jazykovou politikou v jednotlivých státech Evropské unie. Každý stát EU tak má v EFNIL většinou jednoho, někdy (jako v případě Německa, Litvy, Lotyšska, Estonska, Maďarska či Rumunska) dokonce dva členy. V případě České republiky je jím, docela překvapivě, Ústav Českého národního korpusu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jednou z aktivit EFNIL je pravidelné každoroční pořádání konferencí. V roce 2009 se konference konala v Dublinu a jejím tématem byl vztah mezi oficiálními a regionálními či menšinovými jazyky ve státech EU. Výstupem této konference je pak sborník, o jehož obsahu zde chceme podat krátkou zprávu. Po vstupních projevech, jistě nezbytných při zahájení samotné akce,